

АФАНАСЕНКО В. І.

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький*

КОМАР Т. В.

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький*

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлені результати аналізу науково – теоретичного підґрунтя розробки проблеми стратегій життєдіяльності особистості та авторського підходу до розуміння стратегій реалізації творчого потенціалу особистості на основі взаємодії процесів саморегуляції та самоорганізації. Аргументоване виділення варіантів стратегії за домінуючим процесом: саморегуляція ґрунтує адаптативну стратегію, самоорганізація – життєтворчу.

В адаптативній стратегії особистості творчий потенціал реалізується частково, через дисфункції захисних механізмів психіки. Творчі здібності особистості, обдарування виявлені найчастіше у формі сублимації.

Феномен життєтворчості передбачає, що предметом творення стає насамперед внутрішній світ людини, для якого характерна поява своєрідних новоутворень на основі самопізнання й саморозвитку.

Ключові слова: *особистість, розвиток, творчість, творчий потенціал, життєтворчість, адаптація, стратегія, саморегуляція, самоорганізація.*

Вступ. Потреба розвитку творчого потенціалу людини і його повноцінної реалізації актуалізується у ХХІ столітті і, є підстави прогнозувати, має бути надалі глобальною загальноновизнаною і конкретно реалізованою. Зауважимо, що у світі настійно і об'єктивно наростає необхідність формування соціальної стратегії на саморозвиток і самотворення особистості. У цьому руслі можливе подолання багатьох зримих суперечностей суспільного життя через вирішення внутрішньо особистісних конфліктних ситуацій.

Дослідження життєвої позиції особистості на сучасному етапі є однією з найбільш значущих психологічних проблем, що визначають необхідність феноменологічного втілення ідеї особистості в практико-орієнтованих розвідках. Визначальна роль життєвої позиції особистості у формуванні історії як окремої людини, так і суспільства в цілому не викликає сумніву. Ціннісний зміст та ступінь активності життєвої позиції, здатність адаптуватися, впоратися з труднощами і знайти своє місце в житті виявляються вирішальними факторами успішності окремих членів суспільства і, одночасно, характеризують рівень його розвитку. Спосіб вирішення життєвих протиріч, своєрідність інтегру-

вання індивідуальних особливостей, статусних і вікових можливостей, власних домагань і потреб з потребами вимогами зовнішнього середовища традиційно визначають як життєву стратегію особистості. Її суть полягає в конструктивному способі життєдіяльності на основі саморегуляції і самоорганізації.

Вихідні передумови Науковим підґрунтям досліджень проблеми розвитку стратегій життєдіяльності особистості слід вважати ідеї про визначальну роль несвідомого і дитячих фіксацій в долі особистості і суспільства в цілому (фрейдизм, неофрейдизм, аналітична психологія К. Юнга, індивідуальна психологія А. Адлера, «гормічна» концепція У. Мак-Дугалла).

В контексті гуманістичного напрямку психології та психотерапії, найбільш яскравими представниками якого є К. Роджерс (1994, 1997), Г. Олпорт (1975, 1998), Е. Фромм (1990, 1996, 1999) А. Маслоу (1954, 1965) виділений компонент життєвої стратегії, доступний для практичної роботи - інтелектуальний компонент. Когнітивні чинники, зокрема уявлення про життєвої стратегії і можливості особистості призводять до виникнення у суб'єкта нової мотивації або змінюють уже існуючу.

Незважаючи на величезну кількість робіт в руслі когнітивної психології, присвячених з'ясуванню причинно-наслідкових взаємин інтелекту і реальної поведінки людини (Дж. Аткинсон, 1965, 1966; В. Роттер, 1966, 1967; К. Левін, 2000), загальноприйнята позиція так і не була вироблена.

Ґрунтуючись на теорії культурно-історичного розвитку психіки Л. Виготського (1983), Д. Ельконіна (1989), Л. Божович (1995), концепції психічного як процесу - С. Рубінштейна (1976, 1989), О. Леонтьєва (1975, 1981), особистості в інтегральній системі людинознавства - Б. Ананьєв (1999), який аналізує взаємозв'язок особистості і навколишнього середовища, тобто говорить про синтез соціальних та індивідуальних тенденцій в особистості; враховуючи погляди А. Адлера (1986) про вироблення життєвих цілей, епігенетичну теорію Е. Еріксона (1963, 1975) і його погляди на соціалізацію особистості, гуманістичні концепції особистості (К Роджерс, 1994, 1997; Г. Олпорт, 1975, 1998); теорію самоактуалізації А. Маслоу (1954, 1965), очевидно, що процес і спосіб входження людини в суспільство, її включення в сформовані соціальні структури, особливості і труднощі цього процесу - важлива психологічна проблема, яка не знайшла належного висвітлення в сучасній психологічній науці.

Формулювання цілей. Метою статті є висвітлення науково-теоретичних засад дослідження проблеми стратегій реалізації творчого потенціалу особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження Наукові дослідження доводять, що витоки індивідуальної програми реалізації потенціалу особистості, яка в кінцевому результаті визначає характер її

життєвого шляху, містяться в досвіді дитинства. У психоаналізі його визначали насамперед змістом первинної лібідозної ситуації (у широкому розумінні, лібідо – життєва енергія). Характерною ознакою первинної ситуації визнавали її емоційну значущість для суб'єкта. При цьому сила переживання, незалежно від його валентності, є показником значущості ситуації. Розвиток особистості є складним індивідуалізованим процесом, який не відбувається лінійно і тому не може бути зведеним до автоматичної зміни чітко визначених стадій, подій. Кожна ситуація є своєрідною та суб'єктивно значущою, оскільки пов'язана із сильними емоційними переживаннями, асоціюється з іншими ситуаціями. Тому первинна ситуація інтегрує вже в собі певний досвід. Сучасні наукові дослідження виявляють роль пренатального досвіду.

На думку О. Ранка [18], найбільш значущим моментом у житті кожної людини є родова травма. Дослідник розглядає народження як глибокий шок на фізіологічному та психологічному рівнях. Цей шок створює резервуар тривоги, порції якої вивільняються впродовж усього життя. Родова травма є найпершою в історії життя кожної людини, для неї характерний цілий спектр відчуттів, переживань, які витіснені зі свідомості, однак виявляють вплив на подальше життя індивіда.

Значні напрацювання в цьому напрямку втілені в епігенетичній концепції Е. Еріксона [16]. Його увага зосереджена на дослідженні добре адаптованої, творчої, здорової особистості. Серед умов формування соціально успішної особистості автор розглядає низку нормативних криз розвитку, які збільшують творчий потенціал людини впродовж життєвого циклу. Е. Еріксон не підтримує психоаналітичні погляди на раннє дитинство як на відрізок часу, який визначає подальший життєвий шлях людини. Він вважає, що невирішені кризи раннього дитинства можуть бути успішно подолані особистістю на більш пізніх етапах життя. Інакше кажучи, учений переконаний у творчих силах особистості, у тому, що людина є активним творцем власної долі. Увага Е. Еріксона зосереджена на становленні конкретної унікальної особистості, як видатної, так і ординарної, на вірі в можливість подолання особистісних криз. До того ж життєву позицію особистості, на його переконання, неможливо зрозуміти поза аналізом її взаємодії із соціумом. Однією з основоположних категорій теорії Е. Еріксона є ідентичність, яку дослідник також розглядає в багатьох аспектах, у тому числі в психосоціальному. Значне місце в творчості Е. Еріксона займає проблема соціалізації особистості на кожному етапі її вікового розвитку. Визнаним внеском дослідника в сучасну науку є вирізнення ним стадій життєвого циклу особистості від народження до смерті. На кожній стадії розвитку людина має вирішити конкретне завдання, сформоване суспільством. У тому випадку, коли суспільство не може запропонувати досить авторитетних цінностей, у окремих представників молоді або в цілого покоління може наступити мораторій, у результаті чого ймовірно формування нової ідеології на засадах інших цінностей.

У теоретичних надбаннях С. Рубінштейна стосовно проблеми розвитку висловлена думка, що в процесі олюднення, у філогенезі людини вирішальне значення мала зміна способу життя. «Різні періоди в розвитку особистості визначені відмінностями способу життя, формами існування, різними для немовляти і переддошкільника, для дошкільника і для школяра» [12, с. 185]. Також С. Рубінштейн говорить про волю, як про важливий складник специфічно людських дій і поведінки в цілому та називає такі вольові якості особистості, ініціативність, самостійність, рішучість, наполегливість, самоконтроль, витримка, самовладання. Усі ці найважливіші складники, сприяють регуляції поведінки особистості, її взаємин з навколишнім світом. Слідом за С. Рубінштейном, Л. Анциферова [2, с. 365] вважає, що розвиток особистості істотно залежить від способу життя індивіда, але визначений ним не безпосередньо, а опосередковано – через стиль його життя. Л. Анциферова визначає спосіб життя як стійку, типову для історично конкретних соціальних відносин форму індивідуальної та групової життєдіяльності людей, яка характеризує особливості їхнього спілкування, поведінки і складу мислення у сфері праці, суспільно-політичної діяльності, побуту й дозвілля, а психологічний стиль як психологічні механізми соціальної життєдіяльності людини. Л. Анциферова вказує, що важливо з'ясувати, яке психологічне забезпечення одного і того ж способу життя в різних індивідів, якою психологічною ціною платить людина за свій спосіб життя. Вона вважає, що особистості з різними психологічними стилями можуть мати, із соціального погляду, подібний спосіб життя. Сприятливий стиль відрізняє творчість, реалізація без надмірних, виснажливих зусиль із боку індивіда. Спілкування з іншими людьми відбувається легко, воно не ускладнене підвищеною вразливістю, образливістю, страхом критики. Оцінки і думки інших індивід сприймає адекватно й зіставляє з власними. Люди здатні до корекції, гнучкі. Відсутня амбівалентність у почуттях до інших людей. Такі особистості, на думку Л. Анциферової, відчувають себе відповідальними за власне життя, яке індивід сприймає як результат свого вільного вибору.

При іншому стилі – невротичному – особистість сприймає свої плани та проекти як нав'язані ззовні, і їхнє здійснення не сприймається як особиста необхідність. За свою продуктивність вона платить дорогою ціною: підвищеною вразливістю, деструктивними стосунками з людьми. Страх невдачі переважає над бажанням успіху. У життєдіяльності такої людини актуальні різні форми психологічного захисту. Власні думки й проекти вона стверджує тільки на основі дискредитації думок інших людей. Постійна психологічна напруженість, невпевненість в собі перешкоджають повноцінному розвитку особистості й актуалізації всіх її можливостей. На думку Л. Анциферової, психологічні стилі життя виявлені і в професійно-трудовій діяльності, і в сімейних відносинах, і в соціальній взаємодії. Дослідниця визнає, що типологія

способів реалізацій індивідуального життя належно не розроблена. Механізми, стратегії і тактики способу життя індивіда притаманні людині не іманентно. Вони формуються, складаються й закріплюються в процесі індивідуальної життєдіяльності, що є на думку автора, індивідуальною формою реалізації способу життя людей у певних конкретно-історичних умовах.

Поняття «спосіб життя» набуло поширення і в працях учених-психологів та різних психологічних шкіл. У руслі теорії діяльності О. Асмолов [3, с. 345–385] доводить, що спільна діяльність у конкретній соціальній системі спочатку детермінує розвиток особистості, яка індивідуалізується, сама вибирає ту діяльність, а деколи й той спосіб життя, що визначають її розвиток. Інакше кажучи, у процесі життя відбувається перехід від режиму засвоєння культури до режиму оволодіння нею заради створення способу життя. Для О. Асмолова спосіб життя – сукупність типових для конкретно суспільства, соціальної групи або індивіда видів життєдіяльності, узятого в єдності з умовами життя цієї спільноти або людини. Таким чином, спосіб життя має дві осі – історичну і вісь соціального простору.

В. Слободчиков та Є. Ісаєв вважають, що позиція в житті – це найбільш цілісна характеристика людини як особистості: «Особистість – це людина, яка вільно, самостійно й відповідально визначає своє місце в житті, у суспільстві, у культурі» [13, с. 493]. Особистість – це спосіб дії, спосіб буття і, саме тому, для людини притаманна власна позиція. Також дослідники вводять поняття самостійної й відповідальної особистості, критерії її зрілості, сенсу життя і життєвої мети. Самовизначення особистості, вибір своєї позиції в житті відбувається вільно, самостійно й відповідально, адже особистісне буття передбачає вибір, ризик соціальних дій, відповідальність за себе та інших. Якщо особистість – це визначеність позиції людини в стосунках з іншими, то індивідуальність, відповідно до розуміння авторів – це визначеність всередині самого життя. Індивідуальність передбачає тотальну рефлексію, інверсію всередині себе, внутрішній діалог людини із самою собою. Індивідуальність – це авторство власного життя і його основний суб'єктивний складник, це система смислових відношень і ціннісних орієнтації, світогляд, совість, віра.

У психологічних дослідженнях традиційним є пошук витоків індивідуальної програми життя особистості в «соціальній ситуації розвитку» дитини. Теза про залежність індивідуальних життєвих показників особистості від тих систем, у які вона включена, наприклад, в еволюцію органічної природи, у соціогенез суспільства, – була сформульована С. Рубінштейном (план життя людини) й розроблені К. Абульхановою-Славською, Є. Головахою, О. Кроником.

У контексті розвитку індивідуальної стратегії реалізації творчого потенціалу нам імпонує позиція К. Абульханової-Славської [1, с. 299], яка спираючись на дослідження життєвого шляху особистості

Ш. Бюлер, П. Жане, С. Рубінштейна, а також праці Б. Ананьева, звертає увагу на особистісний складник. Дослідниця пише: «різні способи організації життя ми розглядаємо як здатність різних типів особистостей стихійно або свідомо будувати свої життєві стратегії» [1, с. 41]. Далі вона визначає життєву позицію, як особливе життєве й особистісне утворення, що має здатність до організації життя, до вирішення його суперечностей, до побудови ціннісних відносин. «Спосіб вирішення життєвих суперечностей, уміння поєднувати свої індивідуальні особливості, свої статусні, вікові можливості, власні домагання з вимогами суспільства, людей, які оточують, ми визначаємо як життєву стратегію» [1, с. 67]. Далі вона уточнює: «життєва стратегія – це стратегія пошуку, обґрунтування і реалізації своєї особистості в житті шляхом співвідношення життєвих вимог із особистісною активністю, її цінностями і способом самоствердження» [1, с. 244]. К. Абульханова-Славська поділяє життєві стратегії на активні, де індивідуальність поєднана з відповідальністю; і пасивні, які містять компоненти психологічної втечі.

Стратегія як ідеальна модель досягнення цілей передбачає засвоєння значного обсягу теоретичних і практичних знань. Формування стратегії ґрунтується на конкретному рівні особистісного розвитку, здатності індивіда до абстрактного, теоретичного мислення, достатньому рівні його загальної інтелектуальної культури й рівня творчої активності. В одній людині можуть поєднуватися протилежні властивості, зокрема різний час і за різних обставин. Важливо усвідомити орієнтацію на зміну частки різних властивостей у кожній людині на користь якостей позитивних, гуманістичних.

Таким чином, формування індивідуальної стратегії в психологічних дослідженнях розглянуто як створення специфічного способу, який відображає потреби як суб'єкта, так і соціальної організації. Стаючи ядром самосвідомості людини індивідуально-суспільні потреби детермінують її самореалізацію, формують програму і план дій. Стратегію життєдіяльності, у якій реалізується творчий потенціал особистості, визначає, на наше переконання, взаємодія процесів саморегуляції та самоорганізації [5]. Залежно від домінуючого процесу втілюється індивідуальний варіант стратегії. Процеси саморегуляції ґрунтуються на актуалізації захисних механізмів психіки. У зв'язку з цим ми вважаємо за доцільне виділити адаптативну стратегію розгортання творчого потенціалу на основі функціональної активності захисних механізмів психіки при домінуванні саморегуляції. Якщо ж головним у індивідуальній психічній структурі є процес самоорганізації, то доцільно визначити життєтворчу стратегію реалізації творчого потенціалу особистості.

У адаптативній стратегії особистості творчий потенціал реалізований частково, через дисфункції захисних механізмів психіки. Творчі здібності особистості, обдарування виявлені найчастіше у формі суб-

лімації, яка характеризується переключенням енергії з соціально та культурно неприйнятних (нижчих, низинних) цілей і об'єктів на соціально та культурно прийнятні (вищі, піднесені). На початку ХХ століття поняття «сублімація» стали використовувати в психоаналітичній літературі. Проблема сублімації науково проаналізована в працях З. Фрейда в контексті дослідження принципу задоволення в життєдіяльності людини. Сексуальні потяги потребують реалізації, а відмова від їх задоволення загрожує негативними наслідками, зокрема психічними розладами. Однак вимушена відмова не обов'язково веде до неврозу, оскільки існують інші шляхи, що захищають людину від захворювання. З. Фрейд [15] назвав такий процес сублімацією. У процесі сублімації соціальні цілі ставляться вище сексуальних, егоїстичних. Утім, як зауважував З. Фрейд, сублімація є лише спеціальним випадком приєднання сексуального прагнення до інших, несексуальних. Це означає, що в процесі сублімації може звільнитися тільки частина сексуальної енергії. Крім того, не всі люди мають однакову здатність до сублімації. Таким чином, під сублімацією З. Фрейд розумів здатність змінювати первісну сексуальну мету на іншу, несексуальну, але особистісно близьку. У процесі сублімації сексуальна енергія знаходить вихід за межі тілесного задоволення. З. Фрейд виходив з того, що процес сублімації починається в сексуальний латентний період дитинства. У його розумінні [15], сублімація є джерелом наукового пізнання, дослідницького інтересу, художньої творчості. За власним висловом З. Фрейда, замість того, щоб любити, люди досліджують і творять. Типовим прикладом у цьому відношенні був, на думку дослідника, італійський учений і художник Леонардо да Вінчі. Засновник психоаналізу спробував показати, як завдяки процесу сублімації Леонардо да Вінчі перетворював пристрасть у жагу до знань і художнього творіння. Фрейд вважав, що художнє обдарування і продуктивність тісно пов'язані з сублімацією. Разом із цим процеси сублімації характерні не тільки для творчих і обдарованих людей. Спостереження за повсякденним життям людей показують, що більшості із них вдається направити значну частину своєї сексуальної енергії на професійну діяльність. Загалом на думку З. Фрейда [15], багато досягнень культури – результат сублімації сексуальних потягів людини. Крізь призму цього процесу він розглядав формування релігійних культів і обрядів, розвиток мистецтва й появу суспільних інститутів, виникнення науки і, нарешті, саморозвиток людства. Уявлення Фрейда про сублімацію набули подальшого розвитку і критичного переосмислення в низці праць психоаналітиків.

Таким чином, на історичному індивідуальному досвіді людей можна переконатися, що функціональна стратегія відображає процес саморегуляції і, як наслідок, частковість, фрагментарність реалізації особистості. Умовна стабільність, баланс і урегульованість психіки зумовлений пригніченням потенцій особистісного рівня та каналізацією

напруги в русло креативності. У результаті з'являється продукт із параметрами оригінальності, спонтанності, непередбачуваності, а часом - асоціальний чи небезпечний для самої людини.

Життєтворчу стратегію реалізації творчого потенціалу особистості визначає процес самоорганізації. Феномен життєтворчості передбачає, що предметом творення стають не лише явища та об'єкти в зовнішньому просторі, а насамперед внутрішній світ людини, для якого характерна поява своєрідних новоутворень на основі самопізнання й саморозвитку. Із індивідуально-своєрідного як результату втілення творчої активності людини визрівають загальнолюдські цінності, які не є нормативними взірцями для регламентування активності конкретних людей. Ми розглядаємо життєтворчість як духовно-практичне втілення особистістю свого індивідуального життя на основі цілісної й відповідальної реалізації творчого потенціалу.

Процес життєтворчості особистості передбачає формування образу світу, у якому вона живе, її самої як частини цього світу; відображення в її свідомості цілісної картини життя як індивідуальної історії в часовій і просторовій перспективі та ретроспективі як індивідуально-особистісного життєвого шляху; розроблення стратегії життя, планів і життєвої програми, подолання кризових ситуацій як прояву суперечностей життя та «недосконалості» самої особистості [4, 7].

Життєтворчість виявлена як у зовнішній, так і у внутрішній сферах. Так у внутрішньо особистісній сфері людини, її самовідносинах вона представлена у формі саморозвитку, тобто – культивування своєї унікальності всіх рівнів шляхом розширення власних можливостей, обмежених лише ступенем докладених зусиль. У соціальній сфері взаємодія життєтворчості виявлена у формі соціотворчості – спілкування, співтворчої взаємодії, що культивує взаємну унікальність людей. У сфері відносин людини з культурою вона наявна у формі культуротворчості, коли людина набуває якостей суб'єкта культури, створює її матеріальні та духовні цінності, тобто забезпечує культурогенез.

Здібності, які стосуються життєтворчості, передбачають здатність людини орієнтуватися в життєвих ситуаціях, реалістично їх оцінювати, робити вибір, що забезпечує успіх; обирати найбільш досконали способи розв'язання тих чи інших життєвих завдань; уміння прогнозувати можливі наслідки рішень та дій у ситуаціях підвищеного ризику; будувати свої стосунки з іншими людьми; виводити себе зі стану психічного напруження, стресу й т. ін. Життєтворчість припускає трансценденцію власної свідомості, її розширення через спрямування у світ і розкриття того, що відбувається в ньому.

Висновки і подальші перспективи досліджень Таким чином, творчий потенціал особистості реалізується в реальному просторі у вигляді індивідуальної стратегії, що є способом вияву адаптивної, творчої та суб'єктної активності особистості, вирішення життєвих суперечностей, поєднання своїх індивідуальних особливостей, статус-

них, вікових можливості, власних прагнень із вимогами суспільства на основі механізмів саморегуляції та самоорганізації. Визначальним параметром стратегій життєдіяльності є їхній індивідуальний характер, що унеможлиблює їх класифікацію. Найбільш узагальненими стратегіями розгортання творчого потенціалу особистості є адаптативна та життєтворча.

Перспективу подальших психологічних досліджень проблеми розвитку стратегії життєтворчості особистості ми вбачаємо у виявленні ролі соціально-психологічних чинників, зокрема, системи міжособистісної взаємодії. Емпіричне дослідження впливу домінуючого стилю міжособистісної взаємодії у процесі онтогенезу дозволить виявити сприятливі соціально-психологічні умови для становлення та розвитку життєтворчості особистості.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Анциферова Л. И. Психология формирования и развития личности / Л. И. Анциферова. – М. : Педагогика, 1981. – 318 с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности : учебник / А. Г. Асмолов – М. : Издательство Московского университета, 1990. – 367 с.
4. Доній В. М. Психологія та педагогіка життєтворчості / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін. – Київ : [б. в.], 1996. – 791 с.
5. Коновальчук В. І. Творча особистість у просторі освіти : монографія / В. І. Коновальчук. – Умань : ФОП О. О. Жовтий, 2016. – 393 с.
6. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1997. – 430 с.
7. Мистецтво життєтворчості особистості : наук.-метод. посіб. : у 2-х ч. / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін. – Київ : ІЗМН, 1997. – Ч. 1 : Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
8. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В.О. Моляко, О.Л. Музика. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
9. Олпорт Г. Становление личности : Избр. труды / Г. Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 461 с.
10. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / наук. кер. авт. кол. В. О. Моляко ; АПН України, Інститут психології ім. Г.С.Костюка. Лабораторія психології творчості. - К. : Педагогічна думка, 2008
11. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 480 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 1. – 488 с.
13. Слободчиков В. И. Личность как реальность для других / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев // Психология личности: хрестоматия. – Самара : [б. и.], 1999. – Т. 2. – С. 489–503.
14. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / А. Фрейд. – М. : Просвещение, 1993. – 141 с.
15. Фрейд З. Введение в психоанализ : лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1989. – 456 с.
16. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. – СПб. : Ленато ; АСТ ; Фонд «Университетская книга», 1996. – 592 с.
17. Юнг К. Г. Психология бессознательного / К. Г. Юнг. – М. : Канон, 1994. – 320 с.

18. Rank O. Das Trauma der Geburt / O. Rank. – Wien ; Leipzig ; Zürich : Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1924. – 224 p.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Abulkhanova-Slavskaya K. A. Strategiya zhizni / K. A. Abulkhanova-Slavskaya. – M. : Mysl, 1991. – 299 s.
2. Antsiferova L. I. Psikhologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti / L. I. Antsiferova. – M. : Pedagogika, 1981. – 318 s.
3. Asmolov A. G. Psikhologiya lichnosti : uchebnik / A. G. Asmolov – M. : Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1990. – 367 s.
4. Donii V. M. Psykholohiia ta pedahohika zhyttietvorchosti / V. M. Donii, H. M. Nesen, L. V. Sokhan ta in. – Kyiv : [b. v.], 1996. – 791 s.
5. Konovalchuk V. I. Tvorcha osobystist u prostori osvity : monohrafiia/ V. I. Konovalchuk. – Uman : FOP O. O. Zhovtyi, 2016. – 393 s.
6. Maslou A. Dalnie predely chelovecheskoy psikhiki / A. Maslou. – SPb. : Yevraziya, 1997. – 430 s.
7. Mystetstvo zhyttietvorchosti osobystosti : nauk.-metod. posib. : u 2-kh ch. / V. M. Donii, H. M. Nesen, L. V. Sokhan ta in. – Kyiv : IZMN, 1997. – Ch. 1 : Teoriia i tekhnolohiia zhyttietvorchosti. – 392 s.
8. Moliako V.O. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen /V.O. Moliako, O.L. Muzyka. – Zhytomyr: Ruta, 2006. – 320 s.
9. Olport G. Stanovlenie lichnosti : Izbr. trudy / G. Olport. – M. : Smysl, 2002. – 461 s.
10. Psykholohichne doslidzhennia tvorchoho potentsialu osobystosti: monohrafiia / nauk. ker. avt. kol. V. O. Moliako ; APN Ukrainy, Instytut psykholohii im. H.S.Kostiuka. Laboratoriia psykholohii tvorchosti. - K. : Pedahohichna dumka, 2008
11. Rodzhers K. Vzglyad na psikhoterapiyu. Stanovlenie cheloveka / K. Rodzhers. – M. : Progress, 1994. – 480 s.
12. Rubinshteyn S. L. Osnovy obshchey psikhologi : v 2 t. / S. L. Rubinshteyn. – M. : Pedagogika, 1989. – T. 1. – 488 s.
13. Slobodchikov V. I. Lichnost kak realnost dlya drugikh / V. I. Slobodchikov, Ye. I. Isaev // Psikhologiya lichnosti: khrestomatiya. – Samara :[b. i.], 1999. – T. 2. – S. 489–503.
14. Freyd A. Psikhologiya «Ya» i zashchitnye mekhanizmy / A. Freyd. – M. : Prosveshchenie, 1993. – 141 s.
15. Freyd Z. Vvedenie v psikhoanaliz : lektzii / Z. Freyd. – M. : Nauka. 1989. – 456 s.
16. Erikson E. Detstvo i obshchestvo / E. Erikson. – SPb. : Lenato ; ACT ; Fond «Universitetskaya kniga», 1996. – 592 s.
17. Yung K. G. Psikhologiya besoznatelnogo / K. G. Yung. – M. : Kanon, 1994. – 320 s.
18. Rank O. Das Trauma der Geburt / O. Rank. – Wien ; Leipzig ; Zürich : Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1924. – 224 p.

V. I. Afanassenko, T. V. Komar

**A SCIENTIFIC THEORETICAL BASIS FOR THE RESEARCH
OF THE PROBLEM OF THE STRATEGY OF PERSONAL
CREATIVE POTENTIAL REALIZATION**

Research of life philosophy and creative realization strategies are considered topical in the frames of the most important psychological problems of modern life.

The paper presents the results of scientific analyses of the approach to the understanding of personal creative potential realization based on the processes of self-realization and self-organization synergy. The individual variant of the strategy defines the dominant process: self-regulation defines adaptive strategy and self-organization defines life creativity.

The creative potential of a personality is realized partially in adaptive strategy due to defensive mechanisms dysfunction. Creative abilities of a personality and talents are realized in sublimation process. Relative stability, balance and regulation of the psyche are caused by inhibition of the potentials of a personal level and tension canalization by means of creativity.

Self-organization process defines the life creative strategy of creative potential realization. Life creativity phenomenon presupposes that personal inner world becomes the object of creation. It is characterized by the appearance of newly formed structures based on self-cognition and self-development. We consider life creativity as a spiritual and practical implementation of personal on the foundation of holistic and responsible realization of creative potential. Life creativity is based on the realization and development of personal spiritual needs which are originally inexhaustible. A person increases their life potential by cultivating spiritual and creative needs satisfaction in creative effort.

Keywords: *personality, development, creativity, creative potential, life creativity, adaptation, strategy, self-regulation, self-organization.*

Афанасенко В. И., Комар Т. В.

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ
ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИЙ РЕАЛИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОГО
ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ**

В статье освещены результаты анализа научно - теоретического основания разработки проблемы стратегий жизнедеятельности личности и авторского подхода к пониманию стратегии реализации творческого потенциала личности на основании взаимодействия процессов саморегуляции и самоорганизации. Аргументировано выделение вариантов стратегий по доминирующему процессу: саморегуляция основывает адаптивную стратегию, самоорганизация - житнетворческую. В адаптивной стратегии личности творческий потенциал реализуется частично, через дисфункции защитных механизмов психики. Творческие способности личности, одаренность проявляются чаще всего в форме сублимации. Феномен житнетворчества предполагает, что предметом создания становится прежде всего внутренний мир человека, для которого характерно появление своеобразных новообразований на основе самопознания и саморазвития.

Ключевые слова: *личность, развитие, творчество, творческий потенциал, житнетворчество, адаптация, стратегия, саморегуляция, самоорганизация.*